

Xây dựng và hoàn thiện hệ thống thị trường trong nền kinh tế thị trường ở Việt Nam

HOÀNG VĂN HOA

Xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng XHCN thực chất là xây dựng nền kinh tế thị trường hiện đại phù hợp với điều kiện của Việt Nam. Nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta tất yếu phải hội tụ đầy đủ những yếu tố của nền kinh tế thị trường hiện đại, trong đó hệ thống thị trường chính là cốt lõi, là “phần mềm” để vận hành nền kinh tế thị trường. Hình thành và phát triển các loại thị trường cũng như các yếu tố trong từng loại thị trường ở nước ta hiện nay là một yêu cầu cấp thiết. Đây là một trong những nội dung và là điều kiện cơ bản để xây dựng và hoàn thiện đồng bộ thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, giải phóng mạnh mẽ sức sản xuất và tạo động lực mới cho phát triển, đẩy nhanh tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Bài viết này khái quát thực trạng phát triển các loại thị trường cơ bản ở nước ta, trên cơ sở đó phân tích một số vấn đề về việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường hiện đại ở nước ta.

1. Về cách phân loại, tên gọi và mối quan hệ giữa các loại thị trường ở nước ta

Hiện nay trên thế giới cũng như ở nước ta đang có nhiều khái niệm và cách phân loại thị trường khác nhau. Nhìn chung, có ba cách phân chia thị trường như sau:

Một là, dựa vào thuộc tính hàng hóa. *Hai là*, dựa vào khu vực lưu thông hàng hóa. *Ba là*, dựa vào trình tự thời gian lưu thông hàng hóa.

Chúng tôi cho rằng, phân chia hệ thống thị trường theo thuộc tính hàng hóa phản ánh một cách đầy đủ nhất về hệ thống thị

trường. Việc phân chia thị trường theo cách này bao quát được những đặc trưng cơ bản nhất của từng loại thị trường. Trên cơ sở phân chia thị trường theo thuộc tính hàng hóa, trước hết cần thống nhất tên gọi của các loại thị trường cơ bản ở nước ta như sau:

- Thị trường hàng hóa và dịch vụ
- Thị trường lao động
- Thị trường bất động sản
- Thị trường tài chính
- Thị trường khoa học và công nghệ

Đây là năm loại hình thị trường cơ bản nhất ở nước ta hiện nay dựa theo sự phân chia thị trường theo thuộc tính hàng hóa. Các loại thị trường cơ bản ở nước ta cũng như trong nền kinh tế thị trường hiện đại nói chung có quan hệ tương tác và thúc đẩy lẫn nhau, tạo thành một hệ thống thị trường thống nhất. Nếu như một loại thị trường nào đó không phát triển, hoặc trong trạng thái trì trệ thì sẽ tác động đến sự phát triển và phát huy chức năng của các loại thị trường khác, từ đó ảnh hưởng tiêu cực đến hiệu quả tổng thể của hệ thống thị trường.

Chúng tôi cho rằng, thị trường hàng hóa và dịch vụ có vai trò khởi đầu, thúc tỉnh và thúc đẩy các loại thị trường khác phát triển. Sự phát triển của thị trường hàng hóa và dịch vụ phản ánh trình độ phát triển của phân công lao động xã hội, là tiền đề thúc đẩy sự hình thành và phát triển toàn bộ hệ thống các loại thị trường. Thị trường hàng hóa và dịch vụ phát triển sẽ tạo điều kiện thúc đẩy sự phát triển sôi động của thị trường

Hoàng Văn Hoa, PGS.TS. Trường đại học Kinh tế quốc dân.

lao động, thị trường bất động sản (BDS), thị trường tài chính, thị trường khoa học và công nghệ (KH&CN). Mặt khác, để phát triển thị trường hàng hóa và dịch vụ đến trình độ cao, cần phải phát triển và hoàn thiện đồng bộ hệ thống các loại thị trường. Nếu không có thị trường hàng hóa và dịch vụ đáp ứng đủ nhu cầu hàng hóa và dịch vụ, không có thị trường lao động cung ứng lao động đáp ứng yêu cầu thị trường lao động thì thị trường tài chính, thị trường KH&CN cũng không thể phát triển được. Rõ ràng là trong hệ thống thị trường, các loại thị trường có mối liên hệ hữu cơ và tương tác lẫn nhau. Trong mối quan hệ đó, mỗi loại thị trường có một vai trò nhất định. Trong điều kiện nước ta hiện nay và những năm tới, việc trao đổi hàng hóa và dịch vụ là nội dung cơ bản nhất của trao đổi trên thị trường. Trong nền kinh tế thị trường hiện đại mà chúng ta đang hướng tới, việc phân bổ nguồn lực, trước hết biểu hiện ở sự phân bổ nguồn vốn và được thực hiện thông qua thị trường tài chính. Do vậy, thị trường tài chính là huyết mạch của hệ thống thị trường ở nước ta. Thị trường lao động điều tiết một trong những nguồn lực quyết định nhất của sự phát triển kinh tế - xã hội, là nơi giao dịch và phân bổ nguồn nhân lực. Đặc biệt là trong điều kiện của nước ta hiện nay, việc đáp ứng đầy đủ nhu cầu lao động có trình độ cao, cơ cấu lao động hợp lý đang là vấn đề hết sức bức xúc. Vì vậy, thị trường lao động là một trong những nhân tố quan trọng nhất tạo động lực thúc đẩy sự phân công lao động xã hội và chuyển dịch cơ cấu kinh tế nước ta tăng trưởng có chất lượng cao và bền vững.

Trong điều kiện ở nước ta hiện nay và trong những năm tới, thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường tài chính và thị trường lao động là nội dung cơ bản nhất, chi phối toàn bộ hệ thống thị trường ở nước ta. Vì vậy, trước hết cần tạo mọi điều kiện để thúc đẩy sự phát triển lành mạnh, có hiệu quả thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường tài chính và thị trường lao động

gắn với thị trường BDS và thị trường KH&CN.

2. Nhận dạng các loại thị trường cơ bản ở nước ta hiện nay

- *Thị trường hàng hóa và dịch vụ.* Thị trường hàng hóa và dịch vụ đã hình thành, phát triển và đang mở rộng từ khi đổi mới. Nhiều loại hàng hóa và dịch vụ đã có khả năng cạnh tranh trên thị trường khu vực và thế giới. Thị trường hàng hóa và dịch vụ đang từng bước đáp ứng được yêu cầu tiêu dùng và dịch vụ trong nước. Tuy nhiên, thị trường này mới hình thành, khả năng cạnh tranh vẫn còn thấp. Thị trường hàng hóa phát triển nhanh ở khu vực thành thị và các đô thị lớn, khu vực nông thôn còn rất đơn giản. Tổ chức thị trường còn thiếu chặt chẽ. Thị trường dịch vụ, nhất là dịch vụ chất lượng cao (bảo hiểm, tài chính, ngân hàng, tư vấn, khoa học - công nghệ, đào tạo v.v..) còn ở trình độ rất thấp và chưa thực sự hội nhập quốc tế. Nhiều loại hình dịch vụ công trong cơ chế thị trường chưa được xác lập. Dịch vụ y tế, giáo dục trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN còn lúng túng. Tính cạnh tranh và hội nhập khu vực và quốc tế trong lĩnh vực dịch vụ còn thấp.

- *Thị trường lao động.* Thị trường lao động ở nước ta mới bắt đầu hình thành và mang nặng tính tự phát. Thị trường phát triển không đồng đều và bị chia cắt giữa các vùng, các khu vực kinh tế. Quan hệ cung - cầu về thị trường lao động còn bị chia cắt, khép kín, thiếu thông tin và đang bị các hàng rào, lực cản khác chi phối như quy định về hộ khẩu, nhà ở v.v. Quy mô thị trường nhỏ hẹp và nói chung chưa vận hành theo nguyên tắc thị trường. Tỷ lệ lao động tham gia vào thị trường lao động còn rất thấp. Tính chung trên phạm vi cả nước, mới chỉ có khoảng 17% lao động tham gia vào thị trường này. Khu vực nông thôn chiếm hơn 60% lực lượng lao động nhưng mới chỉ có khoảng hơn 4% lao động thực sự tham gia vào thị trường lao động. Điều

đáng quan tâm đối với thị trường lao động ở nước ta là số lượng lao động lớn, nhưng cơ cấu lao động và chất lượng lao động còn nhiều bất cập so với yêu cầu phát triển lực lượng sản xuất. Ngành nghề ít, chất lượng tay nghề thấp là rào cản về sự cạnh tranh với thị trường lao động khu vực và quốc tế.

- *Thị trường bất động sản.* Thị trường BDS tuy mới hình thành nhưng đang phát triển đa dạng. Đây là một thị trường nhạy cảm, liên quan đến quyền sở hữu tư nhân về các tư liệu sản xuất chủ yếu. Thị trường BDS đang diễn ra chủ yếu ở một số thành phố và đô thị lớn, khi sôi động, khi lắng chìm theo tín hiệu của hệ thống chính sách BDS của Nhà nước. Thị trường BDS đang bị méo mó và hoạt động không lành mạnh, thiếu minh bạch. Ở các khu vực đô thị, khoảng 70% giao dịch BDS là do "thị trường ngầm" chi phối. Thị trường BDS đang rất thiếu một môi trường pháp lý nhất quán, rõ ràng, minh bạch, nhất là đất đai, nhà ở. Tính công khai và hệ thống thông tin về thị trường BDS đang rất bất cập. Để thúc đẩy thị trường BDS đang còn sơ khai ở nước ta, cần phải thiết lập quyền sở hữu tư nhân đối với BDS. Đây là một vấn đề mới vì nền kinh tế nước ta đang ở giai đoạn tích lũy ban đầu, từng cá nhân và xã hội chưa có nhiều BDS.

- *Thị trường tài chính.* Thị trường tài chính đang trong giai đoạn bước đầu hình thành, mang nặng tính chất quá độ từ nền kinh tế kế hoạch hóa tập trung sang kinh tế thị trường. Đặc điểm cơ bản của thị trường tài chính ở nước ta hiện nay là phần lớn giao dịch chính trên thị trường là bằng tiền mặt. Thị trường tài chính đang tiềm ẩn nhiều khiếm khuyết, chưa đồng bộ, thiếu minh bạch. Sàn giao dịch thị trường tài chính chưa đáng kể, vốn ứ đọng trong dân còn lớn, đồng tiền hoạt động chưa hiệu quả. Sự phát triển chậm chạp, thiếu đồng bộ của các yếu tố thị trường tài chính là một trong những nhân tố chủ yếu làm chậm tiến trình đổi mới, gây nhiều cản trở đối với sự phát triển nhanh và bền vững của nền kinh tế

nước ta. Một mâu thuẫn lớn của nền kinh tế nước ta trước mắt và lâu dài là thiếu vốn phát triển, phải vay vốn nước ngoài, trong khi đó các nguồn vốn trong nước chưa được huy động và sử dụng có hiệu quả do chưa được phân bổ theo tín hiệu của thị trường.

- *Thị trường khoa học và công nghệ.* Mặc dù đã xuất hiện một số hình thức giao dịch và thương mại hóa hoạt động KH & CN, nhưng cho đến nay ở nước ta vẫn chưa có thị trường KH & CN. KH & CN chưa thực sự trở thành hàng hóa. Thị trường KH & CN thường là loại thị trường trình độ cao, gắn liền với kinh tế thị trường hiện đại có công nghiệp phát triển. Ở đây, hàng hóa chất xám, thiết bị, công nghệ hiện đại được thị trường chấp nhận, giao dịch theo quan hệ cung - cầu. Nền kinh tế nước ta mới chuyển sang hoạt động theo cơ chế thị trường, muốn đi nhanh, tiến kịp các nước công nghiệp hiện đại, rất cần phát triển nhanh thị trường KH & CN để tiếp cận với nền kinh tế tri thức và công nghệ cao. Nếu không có chiến lược, chính sách phát triển thị trường KH & CN, chúng ta sẽ không có cơ hội giao dịch với thị trường KH & CN của các nền kinh tế thị trường hiện đại và là nguy cơ của sự tụt hậu về KH & CN.

3. Phát triển đồng bộ các loại thị trường là yêu cầu tất yếu khách quan của nền kinh tế thị trường

Chúng tôi cho rằng, hiện nay việc xây dựng và phát triển đồng bộ hệ thống thị trường ở nước ta trước hết phải công khai, được pháp luật thừa nhận các loại thị trường và phải song hành diễn ra hai quá trình: *một là*, tạo điều kiện hình thành và phát triển các loại thị trường cơ bản phù hợp với nền kinh tế thị trường hiện đại và, *hai là*, hình thành và phát triển đồng bộ các yếu tố thị trường trong từng loại thị trường.

Vậy thế nào là phát triển thị trường đồng bộ? Về vấn đề này, hiện nay còn có những ý kiến chưa thống nhất. Việc hình thành và phát triển đồng bộ hệ thống thị trường ở nước ta bao gồm 2 nội dung cơ bản sau đây:

Một là, hình thành đồng bộ các loại thị trường phù hợp với thể chế kinh tế thị trường hiện đại, bao gồm các loại thị trường cơ bản như thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường lao động, thị trường BDS, thị trường tài chính, thị trường KH&CN. Nhiều loại thị trường ở nước ta còn sơ khai, mới bắt đầu được hình thành. Vì vậy việc tạo lập một hệ thống thị trường đồng bộ bao gồm các loại thị trường là yêu cầu cấp thiết. Tính đồng bộ của các loại thị trường trong nền kinh tế nước ta bao gồm 3 nội dung chủ yếu:

- *Đồng bộ về các loại thị trường:* thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường lao động, thị trường BDS, thị trường tài chính, thị trường KH&CN.v.v.

- *Đồng bộ về các điều kiện để xây dựng và phát triển hệ thống thị trường hoàn chỉnh.*

- *Đồng bộ về trình độ phát triển.* Giữa các loại thị trường có mối quan hệ chặt chẽ với nhau trong một hệ thống thị trường thống nhất, hoàn chỉnh. Vì vậy, các loại thị trường phải có sự tương thích về trình độ phát triển.

Tuy nhiên, cần lưu ý rằng, sự đồng bộ về các loại hình thị trường và đồng bộ về trình độ phát triển của các loại thị trường cần được xét trong trạng thái động. Điều đó có nghĩa là, không phải tất cả các loại thị trường đều cùng nhất loạt hình thành và phát triển với trình độ, quy mô và phạm vi như nhau. Một thị trường nào đó có thể hình thành và phát triển trước, tạo điều kiện cho các thị trường khác phát triển.

Ở nước ta hiện nay, thị trường hàng hóa và dịch vụ nói chung cần phải được phát triển mạnh hơn ở khu vực nông thôn. Thị trường hàng hóa và dịch vụ phát triển sẽ tạo cơ sở vật chất và thể chế để phát triển thị trường tài chính và thị trường lao động. Trên cơ sở đó, thị trường BDS, thị trường KH&CN... cũng sẽ từng bước hình thành và phát triển thành một hệ thống thị trường đồng bộ đều khắp cả nước.

Hai là, tạo điều kiện cho sự hình thành và phát triển đồng bộ các yếu tố thị trường

trong từng loại thị trường. Một số loại thị trường ở nước ta mới bước đầu hình thành, còn rất sơ khai và còn thiếu nhiều yếu tố thị trường. Như vậy, vấn đề cốt lõi ở đây là, cần xác định rõ các yếu tố của từng loại thị trường. Mức độ phát triển của từng loại thị trường là tùy thuộc vào tính đồng bộ của các yếu tố trong thị trường đó. Để hình thành một thị trường mới, cần tạo điều kiện cho các yếu tố của thị trường đó được hình thành và phát triển.

4. Đặc trưng cơ bản của hệ thống thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta

Hệ thống thị trường ở nước ta cũng như ở các nước có kinh tế thị trường hiện đại đều có sự giống nhau cơ bản là:

Hệ thống các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường ở nước ta và kinh tế thị trường hiện đại đều bao gồm các loại thị trường cơ bản như: thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường lao động, thị trường BDS, thị trường tài chính, thị trường KH&CN.v.v., và đều chịu sự chi phối của các quy luật kinh tế của kinh tế thị trường hiện đại.

Các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN cũng như trong nền kinh tế thị trường hiện đại *đều vận hành theo cơ chế thị trường*. Cạnh tranh bình đẳng là động lực phát triển, các nguồn lực xã hội chủ yếu được phân bổ thông qua thị trường, bằng thị trường. Sự hoạt động và mối quan hệ của các chủ thể thị trường đều thông qua thị trường và do thị trường điều tiết.

Sự khác biệt của các loại thị trường trong mô hình kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta là do tính chất xã hội, đặc trưng của quan hệ sản xuất và vai trò của nhà nước vì dân, do dân quyết định. Tính đặc thù của các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta là:

- Mục tiêu kinh tế phát triển các loại thị trường là nhằm nhanh chóng giải phóng lực

lượng sản xuất, phát triển rút ngắn thời gian, nhanh chóng huy động được mọi nguồn lực để thúc đẩy nhanh công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Mục tiêu xã hội là vì lợi ích trực tiếp của người lao động, xây dựng xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

- Nhà nước vì dân, do dân có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc tổ chức, quản lý và điều tiết thị trường, thực sự vì lợi ích của người lao động.

- Tiền đề quyết định để phát triển hệ thống thị trường theo định hướng XHCN là thể chế chính trị. Đó là Nhà nước vì dân, do dân và hệ thống chính trị do một chính đảng lãnh đạo là Đảng Cộng sản đại diện cho cả dân tộc.

5. Nhận thức về vai trò của Nhà nước trong việc hình thành và phát triển hệ thống thị trường định hướng XHCN

Trước hết, cần nhận thức đúng vai trò của Nhà nước trong việc hình thành và phát triển các loại thị trường. Theo chúng tôi, Nhà nước không thể tạo lập được các yếu tố thị trường. Nhà nước không thể tự mình "sáng tạo" ra thị trường mà từng loại thị trường có quy luật hình thành và phát triển riêng theo những quy luật vận động khách quan của cơ chế thị trường. Nhà nước chỉ có thể tạo điều kiện, tạo môi trường cho việc hình thành các yếu tố thị trường. Trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, Nhà nước không đứng trên thị trường, ngoài thị trường, mà Nhà nước tham gia vào thị trường cũng như một bộ phận cấu thành của thị trường. Bản thân Nhà nước cũng phải thích ứng với thị trường. Sự can thiệp của Nhà nước nếu không tuân thủ các quy luật của thị trường thì sẽ làm méo mó thị trường. Các doanh nghiệp nhà nước tham gia vào thị trường cũng phải hoạt động theo các quy luật của thị trường. Sự thành công hay thất bại của Nhà nước là ở chỗ, Nhà nước có nhận thức được quy luật của thị trường để hình thành các chính sách phù hợp hay không. Sự khôn ngoan của Nhà nước trong

nền kinh tế thị trường là cái gì thị trường hoạt động có hiệu quả kinh tế thì để cho thị trường làm, cái gì có hiệu quả xã hội thì Nhà nước đảm nhận chính.

Hai là, Nhà nước XHCN có vai trò đặc biệt quan trọng trong quá trình hình thành hệ thống thị trường định hướng XHCN. Nhà nước có vai trò quyết định trong việc tạo các điều kiện, môi trường để thúc đẩy nhanh hơn (hoặc kìm hãm) sự hình thành và phát triển các loại thị trường cũng như các yếu tố trong từng loại thị trường theo mục tiêu mà Nhà nước lựa chọn.

Nhà nước thực hiện điều tiết thị trường, tạo điều kiện cho các loại thị trường hoạt động có trật tự, minh bạch vì lợi ích của nhân dân lao động. Nhà nước bằng các công cụ và chính sách kinh tế vĩ mô để ngay từ đầu dẫn dắt, hướng dẫn cho hệ thống thị trường phát triển hướng tới mục tiêu công bằng, dân chủ, văn minh và vì lợi ích của người lao động.

6. Điều kiện để phát triển các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta

Trước hết, cần có nhận thức đúng về phát triển các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN. Trong điều kiện nước ta hiện nay và những năm tới, tính định hướng XHCN trước hết là nhanh chóng giải phóng lực lượng sản xuất, thúc đẩy nền kinh tế tăng trưởng nhanh, bền vững, thực hiện mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Nền kinh tế thị trường định hướng XHCN sẽ không là hiện thực nếu không có đầy đủ một hệ thống thị trường phát triển đồng bộ và hiện đại. Tính định hướng XHCN của hệ thống thị trường ở nước ta là phát triển thị trường theo hướng hiện đại và phù hợp với thực tiễn Việt Nam. Từng loại thị trường cũng như toàn bộ hệ thống thị trường ở nước ta phải được phát triển để đáp ứng yêu cầu giải phóng lực lượng sản xuất của Việt Nam, đồng thời hội nhập đầy đủ với thị trường thế giới. Sự vận hành của từng

loại thị trường cũng như toàn bộ hệ thống thị trường ở nước ta phải tuân theo quy luật của nền kinh tế thị trường hiện đại trong điều kiện của Việt Nam và hội nhập với nền kinh tế thị trường hiện đại của thế giới.

Trong thời đại ngày nay, con đường để giải phóng lực lượng sản xuất chính là hướng tới sự phát triển một hệ thống thị trường hiện đại, đó là hệ quả tất yếu của sự phát triển. Bằng kinh tế thị trường hiện đại, nhân loại đã và đang tiến tới một nền kinh tế tri thức, tự do dân chủ, công bằng, văn minh, giàu mạnh. Sự phát triển của hệ thống thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta cũng không thể tách biệt với tiến trình phát triển của nền văn minh nhân loại. Do đó, việc làm méo mó thị trường, vi phạm quy luật phát triển khách quan của hệ thống thị trường hiện đại trong thực tế là nguyên nhân cản trở, dẫn đến tụt hậu xa với các nền kinh tế thị trường hiện đại.

Thực tế cho thấy, sự thiếu rõ ràng, dứt khoát trong nhận thức đã dẫn đến nhiều chính sách và luật pháp chưa theo kịp với yêu cầu phát triển của nền kinh tế thị trường hiện đại. Chẳng hạn, hiện vẫn còn có tư tưởng bao cấp, chỉ trông chờ vào nguồn ngân sách nhà nước mà chưa tạo ra cơ chế để huy động và phân bổ các nguồn lực theo nguyên tắc thị trường; thị trường hàng hóa và dịch vụ tuy đã phát triển nhưng tình trạng bảo hộ, độc quyền còn nặng nề, tính mở cửa và hội nhập của thị trường dịch vụ còn rất thấp; sự do dự về phát triển sở hữu tư nhân để tạo điều kiện phát triển các loại thị trường đang là lực cản đối với sự phát triển kinh tế thị trường hiện đại ở nước ta.

Phát triển hệ thống thị trường ở nước ta hiện nay tất yếu phải bảo đảm yêu cầu hội nhập vào thị trường hiện đại thế giới. Chính sự ngập ngừng, do dự trong hội nhập kinh tế quốc tế đang làm chậm tiến trình hội nhập với thị trường hiện đại trên thế giới, làm lỡ thậm chí là mất thời cơ trong sự phát triển các loại thị trường hiện đại theo định hướng XHCN ở nước ta. Phát triển thị trường hiện

đại phù hợp với điều kiện nước ta chính là con đường xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng XHCN mà ta đang theo đuổi.

Hai là, tạo lập các điều kiện để phát triển đồng bộ các loại thị trường gắn liền với quá trình đổi mới kinh tế và thiết lập hệ thống luật pháp minh bạch là đòi hỏi của nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta. Trong giai đoạn hiện nay, nước ta đòi hỏi phải có đầy đủ các loại thị trường cần thiết cho nền kinh tế thị trường vận động thông suốt với một hệ thống chính sách, luật pháp minh bạch, rõ ràng. Việc xác lập hệ thống các quan hệ sở hữu (sở hữu công cộng, sở hữu tư nhân, sở hữu hỗn hợp) cùng tồn tại và phát triển lâu dài, đi liền với cơ chế quản lý thích hợp là yêu cầu cấp bách hiện nay.

Sự phát triển của các loại thị trường có tính chất động, luôn thay đổi theo trình độ phát triển của nền kinh tế. Trình độ xã hội hóa sản xuất ngày càng cao sẽ xuất hiện ngày càng nhiều loại thị trường khác nhau. Các nước tư bản trước đây đã phải trải qua vài ba trăm năm mới có được các loại thị trường đồng bộ. Tất nhiên, lợi thế của nước đi sau cho phép chúng ta không phải kéo dài như các nước đi trước. Vì thế, trong những năm trước mắt, cần tạo môi trường thể chế cho các thị trường, trước hết là việc thừa nhận các hình thức sở hữu cùng tồn tại lâu dài, làm cơ sở cho các loại thị trường cơ bản như thị trường hàng hóa và dịch vụ, thị trường lao động, thị trường BĐS, thị trường tài chính, thị trường KH&CN được hình thành và hoạt động theo nguyên tắc của thị trường.

Thị trường không thể phát triển đồng bộ và ở trình độ cao nếu thiếu một hệ thống pháp luật minh bạch, ổn định, rõ ràng và cụ thể. Hệ thống pháp luật phải luôn gắn với thực tiễn cuộc sống và thông lệ quốc tế. Đây là cơ sở pháp lý cho mọi loại thị trường hoạt động.

Hầu hết các nước tư bản có nền công nghiệp hiện đại đã hình thành và phát triển từ thấp lên cao, từ chưa đồng bộ đến đồng

bộ. Đó là con đường phát triển từng bước, tuần tự theo quy luật tự nhiên của quá trình chuyển biến từ kinh tế hàng hóa giản đơn đến kinh tế thị trường tự do và kinh tế thị trường hiện đại. Một số nước đang phát triển đã chọn đúng cách đi và đã theo kịp các nước đi trước trong khoảng thời gian 20 - 30 năm. Ở nước ta, do bắt đầu từ điểm xuất phát thấp, sự hình thành và phát triển các loại thị trường phải kết hợp phát triển tuần tự với phát triển rút ngắn để chủ động tạo ra các điều kiện cần thiết cho các loại thị trường phát triển.

Ba là, các điều kiện cơ bản để hình thành và phát triển hệ thống thị trường ở nước ta là:

- *Tôn trọng quyền sở hữu tư nhân.* Sở hữu tư nhân vừa là tiền đề vừa là động lực thúc đẩy sự phân công lao động xã hội và lực lượng sản xuất phát triển. Sự cam kết của Nhà nước về quyền sở hữu lâu dài, ổn định của cá nhân là nền tảng cho các loại thị trường hình thành và phát triển.

- *Tạo lập môi trường cạnh tranh lành mạnh với một hệ thống thể chế kinh tế thị trường hoạt động theo các quy luật khách quan.* Môi trường thể chế, pháp luật là do ý chí chủ quan của Nhà nước đặt ra. Chỉ khi Nhà nước ban hành hệ thống pháp luật phù hợp với thực tiễn cuộc sống thì nó mới trở thành sức mạnh điều tiết mọi hoạt động của xã hội.

- *Thúc đẩy nhanh sự phát triển kết cấu hạ tầng hiện đại, phát triển lực lượng sản xuất và phân công lao động xã hội, hình thành cơ cấu kinh tế hợp lý.* Nền kinh tế thị trường hiện đại đòi hỏi có một cơ sở hạ tầng tiên tiến và sự phân công lao động ở trình độ cao.

- *Hoàn thiện và nâng cao hiệu lực và hiệu quả quản lý của Nhà nước trong việc tổ chức thị trường.* Nhà nước đóng vai trò quan trọng trong việc phát triển nền kinh tế thị trường hiện đại thông qua các công cụ pháp luật và điều tiết thị trường.

7. Giải pháp chủ yếu để thúc đẩy sự hình thành và phát triển đồng bộ hệ thống thị trường ở nước ta

7.1. Hoàn thiện môi trường thể chế để phát triển các loại thị trường

Hoàn thiện môi trường thể chế, trước hết là môi trường pháp lý cho thị trường hoạt động trong một hành lang minh bạch là nhiệm vụ cấp bách để thúc đẩy sự phát triển các loại thị trường ở Việt Nam trong điều kiện hội nhập và toàn cầu hóa. Hiện nay, môi trường pháp lý và năng lực của các cơ quan quản lý nhà nước chưa thực sự đáp ứng yêu cầu phát triển của hệ thống thị trường hiện đại.

Để tạo môi trường thể chế phát triển các loại thị trường, trước hết cần rà soát lại hệ thống văn bản pháp luật, nhằm khắc phục ngay những quy định không thống nhất giữa các văn bản, xoá bỏ những bất cập trong hệ thống chính sách và luật pháp hiện hành. Các văn bản pháp luật phải có tính thực thi cao, phù hợp với thực tiễn và có tính tương đối ổn định. Tránh tình trạng các chủ trương, chính sách được hoạch định từ các cơ quan cấp trên nhưng khó áp dụng vào thực tiễn vì chưa có đủ điều kiện và xa rời thực tiễn. Phải tiếp tục tăng cường năng lực của các cơ quan soạn thảo và ban hành các văn bản pháp luật, đồng thời nâng cao dân trí và trình độ nhận thức về pháp luật. Tiếp tục hoàn thiện các bộ luật liên quan đến thị trường phù hợp với thông lệ quốc tế. Thông qua các quy định pháp lý, Nhà nước khuyến khích và bắt buộc các giao dịch trên thị trường phải được công khai hóa.

Phát triển mạnh khu vực kinh tế tư nhân. Phát triển kinh tế tư nhân là điều kiện tiên quyết và động lực phát triển các loại thị trường. Theo quy luật chung của kinh tế thị trường hiện đại, sự phát triển của các loại hình doanh nghiệp thuộc khu vực KTTN sẽ quyết định quy mô, dung lượng, tốc độ và mức độ sôi động của thị trường, bởi vì doanh nghiệp là những chủ thể chính cấu thành thị trường.

Chẳng hạn, một trong những nguyên nhân làm cho thị trường KH & CN ở nước ta chậm phát triển là do sự tham gia của DNTN trong hoạt động KH & CN còn hết sức mờ nhạt. Theo ước tính, đầu tư bình quân của các DN cho nghiên cứu khoa học chỉ chiếm khoảng 0,5% doanh số, trong khi ở các nước, tỷ lệ đó là 5 – 6%.

- *Tăng cường cạnh tranh lành mạnh, kiểm soát độc quyền, xoá bỏ bao cấp.* Nhanh chóng ban hành các văn bản thực thi có hiệu quả Luật Cạnh tranh và kiểm soát độc quyền, xoá bỏ tình trạng bao cấp, đặc quyền đặc lợi, độc quyền của các DNNN. Các DNNN (trừ các DN công ích và DN liên quan trực tiếp đến an ninh, quốc phòng) phải thực sự hoạt động theo nguyên tắc thị trường, cạnh tranh bình đẳng. Cần sớm ban hành các văn bản hướng dẫn thực thi có hiệu quả Luật Doanh nghiệp, Luật Đầu tư.

7.2. Tăng cường đầu tư cơ sở hạ tầng kỹ thuật cho các loại thị trường theo hướng hội nhập.

Một là, tăng cường xây dựng và phát triển hệ thống thông tin thị trường. Các loại thị trường ở nước ta hiện nay đang hoạt động trong điều kiện thiếu hụt hệ thống cung cấp và lưu giữ thông tin thị trường. Tăng cường hệ thống thông tin thị trường cho các doanh nghiệp và tổ chức trong hoạt động kinh doanh là một yêu cầu rất bức xúc. Chúng tôi cho rằng, Nhà nước cần tập trung đầu tư và chỉ đạo xây dựng hệ thống thông tin thị trường phù hợp với các chuẩn mực quốc tế. Trước hết, cần xây dựng một cơ chế cung cấp, thu thập và xử lý thông tin. Cơ chế này phải nêu rõ được những nội dung sau:

- Trách nhiệm của các doanh nghiệp, tổ chức trong việc cung cấp thông tin cho cơ quan có trách nhiệm của Nhà nước.

- Nội dung của thông tin cần cung cấp.

- Trách nhiệm của các cơ quan nhà nước và doanh nghiệp trong việc tiến hành điều tra khảo sát về thị trường.

- Trách nhiệm của đơn vị trực tiếp quản lý và cung cấp hệ thống thông tin.

- Quyền lợi của các doanh nghiệp và tổ chức trong sử dụng thông tin.

Hai là, xây dựng cơ sở hạ tầng kỹ thuật tạo điều kiện hình thành và phát triển các loại thị trường. Hệ thống cơ sở hạ tầng có tác động trực tiếp và gián tiếp đến sự hình thành và phát triển các loại thị trường, nhất là trong điều kiện nước ta hiện nay, nhiều loại thị trường đang bị chia cắt, chi phí giao dịch cao, sức cạnh tranh và chất lượng dịch vụ thấp. Cơ sở hạ tầng cần thiết cho sự phát triển các loại thị trường ở nước ta bao gồm: hệ thống giao thông, thông tin liên lạc, cơ sở vật chất phục vụ kinh doanh, giao dịch, hệ thống bến bãi, kho tàng và các dịch vụ khác như cung cấp điện, nước, trường học, y tế.v.v.

Ba là, hình thành và phát triển các dịch vụ hỗ trợ thị trường. Tùy thuộc vào từng loại thị trường để có các hình thức và tổ chức dịch vụ hỗ trợ thị trường thích hợp. Chẳng hạn, đối với thị trường KH & CN, cần hình thành các trung tâm giao dịch công nghệ. Các trung tâm này thực hiện cung cấp các loại dịch vụ liên quan trực tiếp đến thị trường KH & CN như: dịch vụ cung cấp tài chính, thực hiện các thủ tục pháp lý về chuyển giao công nghệ, quyền sở hữu trí tuệ, tổ chức các hội chợ công nghệ. Đối với thị trường hàng hóa và dịch vụ, cần sớm hình thành các sàn giao dịch ở một số trung tâm và đô thị lớn. Đối với thị trường BDS, cần thúc đẩy nhanh và đưa vào hoạt động các trung tâm đăng ký nhà đất ở các địa phương. Đồng thời, khuyến khích phát triển mạnh các loại hình doanh nghiệp dịch vụ như DN dịch vụ chuyển giao công nghệ, DN nghiên cứu và cung cấp thông tin thị trường, DN dịch vụ lao động, DN dịch vụ giao dịch BDS, phát triển các tổ chức môi giới giữa bên mua và bên bán.v.v.

Kinh tế thị trường định hướng XHCN là một mô hình mới, chưa có tiền lệ trên thế giới. Sau 20 năm đổi mới, các loại thị trường bước đầu được hình thành và phát triển. Tuy nhiên, hệ thống thị trường còn rất

nhiều khiếm khuyết và phát triển chưa đồng bộ. Để nhanh chóng xây dựng và hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường ở nước ta, trước hết cần có nhận thức đúng về kinh tế thị trường định hướng XHCN. Đó thực chất là xây dựng và hoàn thiện thể chế thị trường hiện đại phù hợp với điều kiện Việt Nam và hội nhập kinh tế quốc tế. Trong điều kiện nước ta hiện nay và những năm tới, Nhà nước có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc tổ chức quản lý và tạo môi trường, điều kiện cho các loại thị trường hoạt động và phát huy hiệu quả./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đảng Cộng sản Việt Nam. Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX. Nxb CTQG, H, 2001.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam. Văn kiện Hội nghị lần thứ IX Ban Chấp hành TƯ khoá IX. Nxb CTQG, H, 2004
3. Bộ Kế hoạch và Đầu tư. Báo cáo đề án thị trường bất động sản Việt Nam- Thực trạng và giải pháp, năm 2001.
4. Cốc Thư Đường (chủ biên); Lý luận mới về kinh tế học XHCN (sách dịch), Nxb CTQG, H, 1997.
5. Đề tài KX.01. 07. Kỷ yếu hội thảo khoa học lần thứ hai: Phương hướng và giải pháp phát triển các loại thị trường trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam. Trường đại học KTQD, 2004.
6. Đinh Văn Ân (chủ biên). Phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam. Nxb Thống kê, H, 2003.
7. Hà Huy Thành (chủ biên). Thành phần kinh tế cá thể, tiểu chủ và tư bản tư nhân – Lý luận và chính sách, Nxb CTQG, H, 2002.
8. Kornai Janos. Con đường dẫn tới nền kinh tế thị trường. Hội tin học Việt Nam, 2001.
9. Kornai Janos. Hệ thống XHCN – Chính trị kinh tế học phê phán, tổng quan kinh tế XHCN. Nxb Văn hóa - Thông tin, H, 2002.
10. Lê Du Phong, Hoàng Văn Hoa, Nguyễn Văn Áng (đồng chủ biên): Kinh tế - xã hội - nhân văn trong phát triển kinh tế tư nhân ở Hà Nội, Nxb CTQG, H, 2004.
11. Lê Xuân Bá, Nguyễn thị Kim Dung, Trần Hữu Hân. Một số vấn đề phát triển thị trường lao động ở Việt Nam. Nxb Khoa học và Kỹ thuật, H, 2003.
12. Lương Xuân Quỳ (chủ biên). Xây dựng quan hệ sản xuất định hướng xã hội chủ nghĩa và thực hiện tiến bộ công bằng xã hội ở Việt Nam, Nxb CTQG, H, 2002.
13. Nguyễn Đình Hương (chủ biên). Hoàn thiện môi trường thể chế phát triển đồng bộ các loại thị trường trong điều kiện hội nhập kinh tế khu vực và thế giới. Nxb CTQG, H, 2003.
14. Thái Văn Long, Cốc Thư Đường. Hệ thống thị trường trong nền kinh tế hàng hóa có kế hoạch, Nxb CTQG, 1993.
15. Vũ Đình Bách (chủ biên). Một số vấn đề về kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam. Nxb CTQG, H, 2004.
16. Jozsef Temesi and Erno Zalai (1999), Back to a Market Economy, Volum 2 Akademia Kiado, Budapest, Hungary.
17. Marie Lavigne. The economics of transition (From Socialist economy to market economy).